Gellér Katalin

RÓZSAFFY DEZSŐ (1877–1937)

„A művészek ma is Párizs felé tekintenek, a megváltó szózatot onnan várják.”[1]

Rózsaffy Dezső életművéből – melyben a festői és a művészettörténészi tevékenység harmonikusan kiegészítették egymást – biztos ízlésű és ítéletű alkotó és kutató portréja bontakozik ki. Vayer Lajos tanulmánya Rózsaffyt mint képzett festőt, a nemzetközi színtéren jól tájékozódó művészettörténészt, „pictor doctust” mutatja be, aki a magyar művészettel foglalkozó tanulmányait az európai, mindenekelőtt a francia művészet perspektívájából írta.[2] Festészete és az általa elemzett művészek többsége is francia vagy franciás orientációjú.

HAZAI ÉS KÜLFÖLDI TANULMÁNYUTAK

Alapos művészeti és elméleti képzéssel indult a pályán. Az 1895–1896-os tanévben az Iparművészeti Iskolába járt, 1897–1898-ban pedig a müncheni egyetemen esztétikát, művészetelméletet és művészettörténetet tanult, többek közt az esztétikába a pszichológiai elemzést is bevezető Theodor Lipps (1851–1914) és a berni egyetem későbbi művészettörténész professzora, Artur Weese (1868–1934) óráit látogatta. A budapesti egyetemen művészettörténetet, melléktantárgyként archeológiát és magyar irodalomtörténetet tanult. 1901-ben szerzett doktori oklevelet *Rubens és Rembrandt* című disszertációjával Pasteiner Gyulánál.[3] Németországban, Franciaországban, Ausztriában járt tanulmányúton, majd évekig Franciaországban tartózkodott.

Hollósynál tanult festeni Nagybányán, később Szolnokon is dolgozott.[4] Koronghi Lippich Eleknek 1902. január 7-én, Münchenből írt levelében beszámolt az „Öregnél”, Hollósynál végzett nagybányai tanulmányairól, aki „lebilincselő” egyéniségével „túl erős” hatást gyakorolt rá. Hollósyhoz fűződő kapcsolata, ahogy a nagybányai új generációé, nem volt felhőtlen. A Nagybányáról sértetten elvonuló alapító mester elzárkózott Rózsaffytól, nem akarta, hogy írjon róla, úgy érezte, ha

1 Előszó. *Francia avant-garde művészek kiállítása.* Nemzeti Szalon, 1929. márc. Katalógus. Budapest, 1929.

2 „Pictor doctus – tudós festő, vagy úgy is mondhatnók: festő tudós volt.” Vayer Lajos: Rózsaffy Dezső (1877–1937). *Művészettörténeti Értesítő*, 27. 1978. 84.

3 Rózsaffy Dezső: *Rubens és Rembrandt. Tanulmány.* Budapest, 1901.

4 1899, 1900 és 1901 nyarán Nagybányán tartózkodott. Ld. Murádin Jenő: A nagybányai Hollósy-iskola névsorai. *Erdély Múzeum*, 54. 1992. 148–149.

dicséri is, nem látja művészetének igazi, belső értékeit, csak a mesterség felől ítél.[5] Rózsaffy később, a *Műbarát*ban közölte forrásértékű levelezésüket.[6] Rózsaffy egy 1902-ben írt levelében arra kérte Lippichet, hogy támogassa párizsi utazását.[7] Érvelése szerint, aki Párizst nem ismeri, nem is írhat a művészetről. Feltételezhetően habozott a festői és művészettörténészi pálya között, mert egy későbbi, április 7-én, Párizsból írt levelében azt hangsúlyozta, hogy nem festőként, hanem művészettörténészként kéri a támogatást. Ennek ellenére látogatta a Julian Akadémiát, de nívótlannak tartotta Hollósy iskolája után. Már említett áprilisi, majd június 2-án írt levelében arról tájékoztatta Lippichet, hogy elhagyja a Julian Akadémiát, mint írta: „érdemesebb a Louvre-beli mesterekkel konzultálni".[8] Beszámolt arról is, hogy Liljeforsról készített tanulmányt.[9]

A Koronghi Lippichtől kért támogatást egy későbbi kérvényben írtak szerint nem kapta meg, de idővel a levelek hangja egyre barátibbá vált, így a Bécsből, 1906. január 26-án írt levelében már „szeretett, kedves Bátyám Uramnak" szólítja a tanácsost. Ekkoriban osztrák-magyar festészeti kapcsolatokkal is foglalkozott. Beszámolt az August von Pettenkofenről írt könyve kiadásának meghiúsulásáról, ugyanis a kiadó hatezer korona szubvenciót kért. Eredetileg a Koronghi Lippich által szerkesztett *Művészeti Könyvtár* sorozatban szerette volna megjelentetni, de az megszűnt. A hazai viszonyokban csalódva, újra külföldre távozott. „Szegény Magyarországon, ahol mindent párt és személyi érdek mozgat, ahol a gyűlölködés és ellenségeskedés megemészt mindent, szükséges, hogy az ember ragaszkodó szívekre találjon".[10]

Később sem adta fel tervét, s továbbra is foglalkozott Pettenkofen életművével. 1909 decemberében, osztrák és magyar magántulajdonban lévő műveiből kiállítást rendezett a Nemzeti Szalonban, s 1910-ben tanulmánya is megjelent.[11] A szolnoki festészet történetével és képviselőivel később, a húszas években is foglalkozott.[12]

Rózsaffy közel tíz évig tartózkodott külföldön, Bécsben, Münchenben, Berlinben, Drezdában, Londonban és főként Párizsban, minden állami támogatás nélkül.[13] Itt készülhettek vastag körvonalú, szintetizáló grafikái.[14] Franciaországban meg-

5 Hollósy Simon levele Joó Bélának. München, 1906. november 11. Magyar Nemzeti Galéria [továbbiakban: MNG], Adattár, ltsz.: MMA 3306/1934.

6 *A Műbarát*, 2. 1922. 169–179.

7 OSZK Kézirattár, Levelestár, Rózsaffy Dezső levelei Koronghi Lippich Elekhez, 1902–1910. (1927/37) [továbbiakban: OSZK Rózsaffy-Koronghi Lippich Elek].

8 Uo.

9 Bruno Andreas Liljefors (1860–1939) svéd festő, az impresszionisták követője, híres volt természetes környezetükben megfestett állatképeiről.

10 Rózsaffy Dezső levele Koronghi Lippich Elekhez. Bécs, 1906. január 26. OSZK Rózsaffy-Koronghi Lippich Elek.

11 Rózsaffy Dezső: *Pettenkofen Ágost művészete.* Felolvasta a Nemzeti Szalonban 1909. évi december hó 16-án. Szolnok, 1910.

12 Rózsaffy Dezső: Szolnok jelentősége a magyar művészetben. *Magyar Művészet*, 3. 1927. 607–619.

13 A *Grande Revue* rajzolójaként is tevékenykedett.

ismerkedett és jó kapcsolatot alakított ki a Salon d'Automne, majd az Atelier d'Art Sacré egyik alapítójával, Georges Desvallières (1861–1950) festővel és a breton parasztokat és a kikötői életet megörökítő festményeivel híressé vált Charles Cottet-val (1863–1925).[15] Kapcsolatban állt Léonce Bénédite-tel (1856–1925), aki 1896-tól a Luxembourg Múzeum muzeológusa, 1892-től igazgatója, majd a Rodin Múzeum első muzeológusa lett. Rózsaffy megrajzolta Bénédite portréját is.[16] Magyarországi tartózkodásuk során mind Henri Focillont (1881–1943), mind Louis Réau-t (1881–1961) Rózsaffy kalauzolta, ismertette meg, többek között, a Szépművészeti Múzeum magyar anyagával. Neki köszönhető, hogy az 1905 és 1929 között megjelent, több kötetes André Michel-féle művészettörténeti összefoglaló (*Histoire de l'Art depuis les premiers temps chrétiens jusqu'à nos jours*) a korábbiaknál részletesebben, árnyaltabban tárgyalta a magyar művészet történetét.[17]

GÖDÖLLŐN – A TEOZÓFUS RÓZSAFFY

1910-ben hazatért és Gödöllőn telepedett le. Remsey Jenő 1909-ben megfestette határozott körvonalakkal, széles színsíkokkal megformált portréját (*Szalmakalapos férfi*).[18] Ebben az időben Rózsaffy vastag kontúrral kialakított, a fekete-fehér ellentétére, a felület, a sík hangsúlyára épülő portrékat és életképeket készített.[19] Kádár Béla 1908 és 1910 között készült grafikáihoz és enteriőr festményeihez, valamint

[14] *Műteremben.* Tus, papír, 326 x 248 mm, francia felirat. Hátoldal: vázlat; *Konflis*. Akvarell, karton, 204 x 335 mm.; *Kiállítás az utcán*. Tus, tempera, papír, 222 x 188 mm. Hátoldal: vázlat – a művek a család tulajdonában vannak (jelenleg letétben a Magyar Nemzeti Galériában); *Saint Sulpice*, 1910 előtt. Tus, ecset, papír, 255 x 190 mm, j. j. l.: R. D. MNG, ltsz.: 1910-226.; *Palais Bourbon*. Tus, ecset, papír, 151 x 256, j. j. l.: R. D. MNG, ltsz.: 1910-227.; *Anya gyermekével.* Tus, toll, fedőfehér, 153 x 105 mm, MNG, ltsz.: 1910-228.

[15] Tanárai között említik Cottet mellett Jaques-Émile Blanche-t (1861–1942) és Lucien Simon-t (1861–1945).

[16] *Léonce Bénédite arcképe*, 1925. Ceruza, papír, j. j. l.: Paris 1925 IV/10. Rózsaffy. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet [továbbiakban: MTA MKI], Adattár, ltsz.: MDK-C-I-134/153. – a gyűjteményben még néhány kisebb ceruzarajza is megtalálható.

[17] A magyar művészet történetét tárgyaló kötetről írt ismertetése: Rózsaffy Dezső: Louis Réau a magyar művészetről. [Histoire de l'Art depuis les premiers temps chrétiens jusqu'à nos jours. Dir. André Michel. Tome XVII. Paris, Armand Colin, 1928.] *Magyar Művészet*, 6. 1930. 297–300.

[18] Remsey Jenő: *Szalmakalapos férfi (Rózsaffy Dezső portréja)*, 1909. Olaj, vászon, 113 x 72 cm, j. b. f.: R 909. MNG, ltsz. 69.32 T

[19] *Női arckép*. Tus, tempera, papír, 200 x 152 mm; *Nő karosszékben*, 1910 körül. Tus, tempera, karton, 238 x 310 mm, j. j. l.: RD; *Karosszékben ülő nő* (szemből). Tus, tempera, papír, 233 x 190 mm – a művek a család tulajdonában vannak (jelenleg letétben a Magyar Nemzeti Galériában); *Olvasó nő*. Tus, tempera, papír, 185 x 230 mm; *Kalapos férfi*. Tus, papír, 200 x 200 mm. Hátoldal: tusvázlat; *Festő.* Tus, tempera, papír, 89 x 76 mm. Egy karosszékben ülő nőt ábrázoló rajzát reprodukálta: *Művészet*, 9. 1910. 332.

Remsey Jenő ekkor készült munkáihoz hasonlóan ezek Rippl-Rónainak a francia art nouveau-ban gyökerező dekoratív-szintetikus rajzmodorát követő művek voltak.

1910-ben kérvénnyel fordult a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, hogy a Szépművészeti Múzeumban, a dr. Nécsey László gyakornok halálával megüresedő posztot elnyerje, illetve segédtanári állásra pályázott a Képzőművészeti Főiskolán.[20] Végül 1912-től a Szépművészeti Múzeum könyvtárának és modern szoborosztályának igazgatóőre lett. A Petrovics Elek által 1920-ban létrehozott segédgyűjtemények munkáját, így a Magyar Művészeti Adattárat is ő gondozta.[21]

Rózsaffy még Párizsban feleségül vett egy tehetséges, orosz származású festőnövendéket, Olga Lempiczkyt, akit a korabeli publikációkban általában Gontcharoff Olgaként (1880–1946) emlegettek.[22] Ugyanabból a családból származott, mint Puskin felesége, a költőt végzetes párbajba kergető Natalja Goncsarova, s az orosz avantgárd kiemelkedő képviselője, a férjével Mihail Larionovval a rayonizmust megteremtő Natalja Goncsarova (1881–1962), aki unokatestvére volt.[23] Granasztói Olga a családi levelezést kutatva közvetlen bizonyítékot talált kapcsolatukra. Rózsaffyné anyja, Vera Goncsarova 1911. október 11-i, Moszkvából írt levelében vejénél érdeklődött, mit gondol Natalja műveiről, aki szeretne Budapesten kiállítani.[24] Rózsaffy válasza nem ismert, de Vera válaszlevelében megköszöni, hogy értékelte Natalja művészetét.[25] Goncsarova festői kiteljesedésének és sikereinek csúcsán volt: 1912-ben Larionovval az *Oszlinij Hvoszt (Szamárfarok-csoport)* kiállítását szervezték Moszkvában, szerepelt a *Der Blaue Reiter* második kiállításán 1912-ben, jelentős anyaggal vett részt az *Erste Deutsche Herbstsalon* kiállításán 1913-ban Berlinben, s a londoni második posztimpresszionista tárlaton. Rózsa Miklós is részben az említett londoni kiállítás anyagából válogatva hozta létre a *Művészház* 1913. évi tárlatát, melyen Goncsarova is szerepelt.[26] Igaz, nem az angol kritika által nagyra értékelt *Apostolok*

[20] Rózsaffy Dezső levele a vallás- és közoktatásügyi miniszternek. Budapest, 1910. MTA MKI, Adattár, ltsz.: MDK-C-I-13/186.

[21] *A Szépművészeti Múzeum 1906–1956.* Szerk. Pogány Ö. Gábor, Bacher Béla. Budapest, 1956. 225.; Bardoly István: Utószó. *Mednyánszky László feljegyzései 1877–1918.* Szerk., a szöveget gondozta: Bardoly István, Markója Csilla. Budapest, 2003. 372–376.

[22] A leszármazottak adatai szerint Olga Goncsarova Lempitzky volt a neve. Párizsban a Colarossi Akadémián tanult. Frits Thaulow (1847–1906) norvég, Franciaországban dolgozó impresszionista festő, Jules Renard (1833–1926) és valószínűleg Étienne Tournés (1857–1931) voltak a mesterei.

[23] Marina Cvetajeva: *Egy festő portréja. Natalja Goncsarova.* Utószó: Gellér Katalin. Budapest, 1980. 29–48.; Granasztói Olga: Anyák és lányok. Egy nihilista nő újrafelfedezésének története. *Holmi*, 21. 2009. 1021–1034.

[24] Vera Goncsarova levele, 3/Octobr. 1911. (?) magántulajdon.

[25] Vera Goncsarova levele, 3/15 Juin, 1912. magántulajdon.

[26] Goncsarovától egy csendélet láthatott a közönség: *Katalógus a Művészház nemzetközi posztimpresszionista kiállításához.* Budapest, 1913. No 81. A kiállításon az orosz avantgárd mesterek közül többek között Vaszilij Kandinszkij, Alekszej Javlenszkij, David Burljuk is szerepelt. – ld. még: Zwickl András: A Művészház nemzetközi kiállításai. *A Művészház 1909–1914.* Kiállítási katalógus. Szerk.

című festménye, hanem egy csendélete került bemutatásra.[27] Később is kapcsolatban álltak egymással, Rózsaffy egyik, 1930 körüli feljegyzéseket tartalmazó noteszébe felírta az ekkor már a Gyagilev-balettek, operák díszleteit tervező Natalja párizsi címét („Gontcharowa/13 Rue Visconti").

Olga is tehetséges festőnek indult, férjével Magyarországon többször kiállított. A család tulajdonában és közgyűjteményben fennmaradt munkái főként gyermekeiket ábrázolja.[28] Rózsaffyék házasságából három gyermek született. 1914-ig Gödöllőn éltek, s feltételezhetően hatott rájuk a gödöllőiek életvitele, a gyermekneveléssel kapcsolatos reformeszméik, valamint közös volt teozófiai érdeklődésük is. Veje, Granasztói Pál visszaemlékezésében olvasható, hogy „egy Duna menti faluban [...] Olga és feleségem egész nyáron a tornácon vagy a kertben aludt [...] férjével együtt teozófiával kezdtek foglalkozni, vegetáriánusok lettek, általában hajlottak a szektáriánusságokra."[29]

Azon kívül, hogy Remsey Jenő portrét festett Rózsaffyról a gödöllői művészekkel való kapcsolatáról viszonylag kevés adat maradt fenn. Nem írt róluk, csak Charles de Fontenay, a rövid ideig a művésztelepen tanuló, a világháborúban fiatalon meghalt művész franciaországi munkáival foglalkozott, az *Énekek éneké*hez készült illusztrációiról közölt cikket. Inkább a teozófia iránti elmélyült érdeklődés jelentett kapcsolódási pontot.

Rózsaffy 1912-től 1915-ig a *Magyar Teozófiai Társulat* folyóiratának, a *Teozófiá*nak (1912–1928) volt a szerkesztője. Az egyházak felett álló, különböző vallások (főként a kereszténység és a buddhizmus) elemeiből született teozófia a mindenütt jelen lévő isteni bölcsesség tanát hirdette. Három fő elvet fogadott el: az isteni univerzalitását, a világmindenség örökkévalóságát és a ciklikusság törvényét. Képviselőit az egyén szellemi és erkölcsi fejlődésében való hit, altruisztikus felfogás jellemezte.

A teozófia széles körű hatást gyakorolt a korszak új hitet kereső gondolkodóira, művészeire, például Munchra, Kupkára, Kandinszkíjra, Mondrianra. Magyarországon is széles körben ismert volt az írók és a képzőművészek körében.[30] A teozófia szemlélődő, szellemi életre, önnevelésére koncentráló tana a művészeket a nagy összefüggések kutatására, a tudomány, a vallás és a művészet közötti rejtett kapcsolat keresésére ösztönözte. Mednyánszky László is jól ismerte a mozgalom megalapítója, Helena Petrovna Blavatsky (1831–1891) *Titkos tan* című könyvét, amelyet Nagy Sándor is olvasott.[31] Nagy Sándor teozófiai érdeklődése még Párizsban alakult ki az

Gömöry Judit, Veszprémy Nóra. Budapest, 2009. 165–166.

27 *Les Apôtres*. Ld. Sir Claude Phillips: Grafton Galleries. The Post-Impressionists. *The Morning Post*, 1913. Január 15. – idézi: Mary Chamot: *Gontcharova*. Paris, 1972. 121. A londoni Grafton Gallery kiállítását Roger Fry rendezte második posztimpresszionista kiállítás címen. Uo., 129.

28 Rózsaffy Dezsőné Gontscharoff Olga: *Didi*. Színes kréta, szürke papír, 325 x 248 mm, j. n. MNG, ltsz.: 1921–697.

29 Granasztói Pál: *Vallomás és búcsú.* A szöveget válogatta: Granasztói Olga. Budapest, 2007. 29.

30 Tarjányi Eszter: *A szellem örvényében. A magyarországi mesmerizmus, szellemidézés, teozófia története és művészeti kapcsolatai*. Budapest, 2002.

Rózsaffy Dezső: Léonce Bénédite arcképe, 1925. Ceruza, papír, 183 x 134 mm, j.j.l. Paris 925 IV/10. Rózsaffy. A papír hátoldalán: Dr Rózsaffy Dezső: Léonce Bénédite arcképe, ceruzarajz. MTA MKI Adattár MKCs-C-I-13/153.

1890-es évek vége felé. Ekkoriban bukkant rá egy kis könyvesboltra, ahol kaphatóak voltak Blavatsky írásai, híres zöld füzetei, a *Le Lotus bleu* című folyóirata.[32] Rózsaffy is valószínűleg Franciaországban ismerte meg a művészkörökben igen népszerű teozófiai tanokat. Annak ellenére, hogy a *Teozófia* folyóirat szerkesztését elvállalta, anyósának írt, már idézett leveleiből az derül ki, hogy nem volt feltétlen híve a mozgalomnak, de testvérei, Malvina és Georgina, valamint felesége és anyósa szoros kapcsolatban álltak az orosz teozófus mozgalom alapítóival.

Mint erről már szó volt, a gyermek családban játszott szerepét és művészeti nevelését tekintve egyetértett a gödöllőiekkel, ugyanazokra a forrásokra támaszkodtak. Rózsaffy a *Teozófiá*ban közölt, *A játékszer morálja* című cikkében Charles Baudelaire mellett teozófus szerzők gyermekjátékról írt gondolataira hivatkozik, például Rudolf Steinerére.[33] Írása végén Nagy Sándorné Kriesch Laura játszó gyermeket ábrázoló rajza látható. A gödöllőiek szoros kapcsolatban álltak Schmitt Jenő Henrikkel, aki művésztelepüket gnosztikus közösségnek nevezte. A folyóirat Könyvek rovatában ismertették Schmitt Jenő Henrik *Tolsztoj, Nietzsche, Ibsen* című (1911) kötetét, melyhez Migray József írt bevezetőt. A recenzens – talán Rózsaffy – szerint Schmitt Jenő gnoszticizmusa megegyezik a teozófiai világnézettel, mert ugyanazon misztikus tanokra (Plotinos, Basilides, Valentius) támaszkodik, s az illusztrátorokat, Körösfői-Kriesch Aladár és Nagy Sándor nevét is megemlíti.[34]

A folyóiratban egymás után közölte a mozgalom alapítójának, Madame Blavatskynak és neves külföldi (Annie Besant, Charles Webster Leadbeater, Franz Hartmann) és magyar képviselőinek (Stojits Iván és felesége, Alexy Elza) írásait. Rózsaffy a *Kérdések és feleletek* rovatban az olvasók kérdéseire a teozófiai irodalom elmélyült

[31] Ld. pl. 1901. január 1.-i feljegyzését. és „Csak a bűnözőket szereti" – Válogatás Katona Nándor Mednyánszkyt „leleplező" emlékirataiból. *Mednyánszky-olvasókönyv.* Szerk. Bardoly István, Markója Csilla. *Enigma*, 7. 2000. no 24–25. 87., 188.

[32] Gellér Katalin: *Mester, hol lakol? Nagy Sándor művészete.* Budapest, 2003. 14–15., 51–54.

[33] Rózsaffy Dezső: A játékszer morálja. *Magyar Iparművészet*, 17. 1914. 243–244.

[34] *Teozófia*, 1, 1912, 4. 95.

Rózsaffy Dezső: Kislány portréja. MTA MKI Adattár, MKCs-C-I-13/150.

ismeretéről tanúskodó válaszokat közölt.[35] A Teozófiai Társulatban is szerepelt, például 1914. december 4-én C. W. Leadbeater nyomán *Hogyan tanulmányozzuk a teozófiát?* címmel tartott előadást.

1919 KÖRÜL

Rózsaffyék 1914-ben Budapestre költöztek. A család bohém életmódját, intellektuális légkörét érzékletesen örökítette meg már említett írásában Granasztói Pál. „Szerény körülmények között éltek, magányosan álló kertes házban laktak. [...] A család nyelve otthon mindvégig a francia volt. Baráti körük alig néhány emberből, kizárólag művészekből állt. Olga már csak a gyerekeiről készített rajzokat, s egyre inkább az irodalom felé fordult; alig tudott még magyarul, már Adyt, Kosztolányit fordította franciára."[36] A Rózsaffy család, később gyerekeik is művészeti pályát választottak, „egyedül igaznak és értékesnek a művészetet, egyedül igaz és értékes embereknek a művészeket tekintette."[37] Granasztói ebből, csak a művészetet tisztelő, az anyagi érdeket megvető, sőt adakozó szemléletükből, idealizmusukból eredezteti kommunista eszmék iránti vonzódásukat is, mely náluk, a gödöllőiekhez hasonlóan, az emberek közötti egyenlőséget hirdető tanok követését jelenthette. Közülük egyedül Remsey Jenő képviselte aktívan 1919 eszméit, amikor vöröskatonának állt.

Bár Rózsaffy a Tanácsköztársaság idején nem vett részt a Múzeumi Direktórium munkájában, azaz a magángyűjtemények államosításában, mégis vád alá helyezték. Sokáig „mellőzték, s az állását is nehezen tarthatta meg; minden szabad idejét a festőművészetnek szentelte."[38] A Tanácsköztársaságot követő számonkérések, tanúkihallgatások során Rózsaffy, ahogy kollégái is, Antal Frigyest nevezte meg, mint aki Pogány Kálmánnal kidolgozta a műkincsek szocializálásának programját.[39] A mi-

[35] Az egyik számban például részletesen elemezte a teozófia és a spiritizmus közötti különbséget, máshol a szolgáló lelkek csoportja kifejezést magyarázta meg az érdeklődőnek. (Rffy.) [Rózsaffy Dezső]: Kérdések és feletetek. *Teozófia*, 3. 1914. 218–219.; 287–288.

[36] Granasztói 2007. i. m. 27.

[37] Uo., 35.

[38] Uo., 27.

[39] Kollégái, így Hoffmann Edith is vallomásaikban kommunistának nevezték Antalt, Pogány Kálmánt, Wilde Jánost és Kenczler Hugót. Petrovics Elek azt is hangsúlyozta, hogy Pogány korrekten, s mindig

nisztériumi fegyelmi bizottság Térey Gábor vallomása miatt, aki szerint Rózsaffy a: „kommunista rendszernek ma is híve" további vizsgálatot rendelt el.[40] Azért sem érthető 1919 utáni mellőztetése, mert a Tanácsköztársaság alatt Rózsaffyt leváltották a Szépművészeti Múzeumban betöltött posztjáról, s Petrovics Elek szerint, saját kívánságára, áthelyezték a múzeum könyvtárából a Képzőművészeti Iskolába.[41] Takács Zoltán később ezt az intézkedést indokolatlannak és a múzeum szempontjából is hátrányosnak tartotta.[42]

TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉGE. VITA A MAJÁLIS KÖRÜL

Rózsaffy pályája kezdetén, 1902-ben módszereként az „autopsziát" jelölte meg, vagyis a saját tapasztalat elvét követve kívánt művészettörténetet írni.[43] Később is fontosnak tartotta a szubjektív élményt, de művészettörténeti módszereiben, melyek a forráskritika és stíluskritika körébe sorolhatók, nem tért el kortársaitól. Tanulmányait, a MTA Művészettörténeti Kutatóintézet Adattárában őrzött adatgyűjtő cédulák és műtárgylisták tanúsága szerint, hosszas előtanulmányok előzték meg.[44] Elsősorban Munkácsy Mihály, Szinyei Merse Pál, Ferenczy Károly és Zichy Mihály művészetével foglalkozott behatóan, de Rippl-Rónai Józsefről és Csontváry Kosztka Tivadarról is írt tanulmányt, s tervezte Mednyánszky László feljegyzéseinek a kiadását, elolvasta a festő görög betűs jegyzetfüzeteinek egy részét is.[45]

A francia művészetben az impresszionistákat tartotta a kor kiemelkedő festőinek: az „új éra hérosai" Manet, Monet, Sisley, Degas, Renoir, Corot, Rousseau, Diaz és Millet – írta.[46] 1902-ben leginkább Puvis de Chavannes-ért rajongott, halála után úgy látta, nincs vezéregyénisége a francia festészetnek.[47]

Számtalan népszerűsítő előadást tartott, cikkeket írt (magyar és francia nyelven), többek között Pierre Puvis de Chavannes-ról, Claude Monet-ról, Anton Romakoról,

a múzeum érdekeit szem előtt tartva járt el. Ld. Gerelyes Ede: *A magyar múzeumügy a két forradalom időszakában (1918–1919). Tanulmány és dokumentumkötet.* Budapest, 1967. 14., 316., 338.

40 Uo., 366–367.

41 Uo., 338.

42 Uo., 338., 316.

43 Rózsaffy Dezső levele Koronghi Lippich Eleknek. Párizs, 1902. június 2. OSZK Rózsaffy-Koronghi Lippich Elek.

44 Összegyűjtötte például Munkácsy és Zichy külföldi gyűjteményekben (Munkácsy Dordrechtben, Zichynek az Ermitázsban) lévő munkáit. MTA MKI, Adattár, ltsz.: MDK-C-I-13/ 80., 81., 82.; 77., 78.

45 *Egy művészélet vergődése. Báró Mednyánszky László naplószerű feljegyzései*. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta Rózsaffy Dezső. Lyka Károly előszavával. Gépirat. MTA MKI, Adattár, ltsz.: MDK C-I-13/147. – Ld. Bardoly 2003. i. m. 372–376.

46 Rózsaffy Dezső levele Koronghy Lippich Eleknek. Párizs, 1902. június 2. OSZK Rózsaffy-Koronghi Lippich Elek.

47 Rózsaffy Dezső levele Koronghy Lippich Eleknek. Paris, [1902]. április 7. OSZK Rózsaffy-Koronghi Lippich Elek.

Louis Réau a Fészekben, 1931.
Az álló sorban balról a harmadik Rózsaffyné, mellette férje, középen Hofmann Edith áll.

Vincent van Goghról. 1901-ben tanulmánya jelent meg Rubens és Rembrandt művészetéről.[48] Elsősorban francia, de angol festőkről is gyűjtött adatokat. Feljegyzései között elméleti írás vázlata is található (*Bölcsészeti kutatás a Szép Eredetéről és Lényegéről*).[49] A perspektíváról írt értekezésének lapjain rajzok is láthatók. A MTA MKI Adattárában őrzött kéziratos előadás-vázlatok, előadások egy része nyomtatásban is megjelent.[50] Többek között a *Művészet*ben (1905-től), a *Magyar Hírlap*ban (1908-tól), a *Revue de Hongrie*-ban, a *Nyugat*ban (1910-től), később a *Magyar Művészet*ben és a *Revue Continentale*-ban publikált. 1911-ben *Az Újság* műkritikusa volt.[51] Tanulmányokat írt a Szépművészeti Múzeum évkönyvébe is.[52] 1915-ben, *A*

48 Rózsaffy 1901. i. m.

49 MTA MKI, Adattár, ltsz.: MDK-C-I-13/38-102.

50 Közülük például a Munkácsy Mihályról szóló előadása nyomtatásban is megjelent: Rózsaffy Dezső: *Munkácsy Mihály*. A Közgyűjtemények Ismeretterjesztő Irodájának kiadása. Budapest, 1936. (Vetítettképes ismeretterjesztő előadások, I. sorozat, 8.)

51 Hírlapi cikkeit ld.: *A nagybányai művészet és művésztelep a magyar sajtóban 1896–1909*. Az anyagot gyűjtötte és a kötetet szerk.: Tímár Árpád. Miskolc, 1996.; *A nagybányai művészet és művésztelep a magyar sajtóban 1910–1918.* Az anyagot gyűjtötte és a kötetet szerk.: Tímár Árpád. Miskolc, 2000.; *„Az utak elváltak". A magyar képzőművészet új utakat kereső törekvéseinek sajtóvisszhangja. Szöveggyűjtemény.* I. 1901–1908. Gyűjtötte, válogatta, szerkesztette, a névmutatót készítette és bev.: Tímár Árpád. Budapest – Pécs, 2009.; *„Az utak elváltak". A magyar képzőművészet új utakat kereső törekvéseinek sajtóvisszhangja. Szöveggyűjtemény.* II. 1909–1910. Gyűjtötte, válogatta, szerkesztette, a névmutatót készítette és bev.: Tímár Árpád. Budapest – Pécs, 2009.

52 Rózsaffy Dezső: Ingres „Oedipus"-a és a British Museum Meidias Hydrája. *Az Országos Magyar*

Szépművészeti Múzeum közleményei címen elindított rovat munkájában is részt vett Felvinczi Takács Zoltánnal együtt. Később a *Magyar Művészet*ben is párhuzamosan publikálta cikkeit a régmúlt és a közelmúlt európai és magyar mestereiről. Francia kapcsolatait jól kamatoztatta, számos nívós tanulmányt jelentetett meg 1927-ben és 1928-ban a *Gazette des Beaux-Arts*-ban: Munkácsy Mihályról, Szinyei Merse Pálról, Zichy Mihályról és Ferenczy Károlyról.[53] Lefordította Théophile Gautier írását, melyben a francia író Zichy művészetét a kiemelkedő európai mestereké mellé helyezte.[54]

Munkácsy-tanulmánya jelentős fordulatot hozott a mester értékelésében. A korszak művészettörténészeivel szemben nem sokalakos népéleti vagy bibliai festményeit tartotta kiemelkedőnek, hanem vázlatait és tanulmányait: „Munkácsynál gyakori jelenség, hogy a tanulmány vagy vázlat fölötte áll a kész képnek."[55] A korai művek, így az *Árvíz* (1867) elemzésében kimutatta a Munkácsyra hatást gyakoroló mesterek, így Wilhelm von Kaulbach komponálásmódjának, figuraformálásának és Karl Heinrich Rahl színezésének a hatását, a *Toborzás*ban pedig az osztrák és német zsáner tanulságainak a beépítését. Úgy látta, hogy a népéletet bemutató témákban (a *Vihar a pusztán* és a *Szénásszekér* változataiban) és a *Siralomház*ban Munkácsy megszabadult iskolai példaképeitől, az *Ásító inas*ban a biedermeier szemlélettől.

Párizsban festett, népies és bibliai témájú képeit színpadiasnak tartotta, a képsík „horizontális fejlesztésével" kialakított kompozíciójukat Hyppolite-Paul Delaroche szerkesztési módjához vezette vissza, amely nemcsak Munkácsyra, hanem korábban Madarász Viktorra és Karl von Pilotyra is hatással volt. Munkácsyt ösztönös zseninek látta, akinek nagyméretű kompozíciói inkább a mesterségben való jártasságot, különböző példaképek hatását mutatják. Ezzel szemben egy- vagy kétalakos festményeiben, valamint a barátairól festett portréiban önmagát, tehetsége legjavát nyújtotta. *De Marches báró arcképé*t például Frans Hals és Édouard Manet művei mellé helyezi. *Reményi Ede portréjá*t pedig „tipikusan impresszionista festménynek" tartja, mert az „egyszerre fölfogott kép pillanatnyi hatását" tükrözi. A szalonképek részleteiben is felfedezi friss, ösztönös festőiségét.[56]

Szépművészeti Múzeum Évkönyvei, 2. 1919–1920. Budapest, 1920. 57–66.; Rózsaffy Dezső: Jegyzetek a Szépművészeti Múzeum van der Heyden-csendéletéhez. *Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei*, 7. 1931–1934, Budapest, 1935. 165–171.

53 Didier Rózsaffy: La peinture hongroise au XIXe siècle. Michel Munkácsy (1844–1900). *Gazette des Beaux-Arts*, 5. P. 15. 1927. 229–240.; Didier Rózsaffy: Un précurseur de la peinture moderne en Hongrie. Paul Merse de Szinyei (1845–1919). *Gazette des Beaux-Arts*, 5. P. 16. 1927. 87–98.; Didier Rózsaffy: Le centenaire du peintre-illustrateur hongrois Michel Zichy (1827–1906). *Gazette des Beaux-Arts*, 5. P. 18. 1928. 75–87.; Didier Rózsaffy: Charles Ferenczy (1862–1917) et l'École de Nagybánya en Hongrie. *Gazette des Beaux-Arts,* 5. P. 18. 1928. 197–212.

54 Théophile Gautier: *Zichy.* Fordította és bevezetéssel ellátta: Rózsaffy Dezső. Budapest, 1927.

55 Rózsaffy Dezső: Az igazi Munkácsy. *Petrovics Elek emlékkönyv. Hommage à Alexius Petrovics*. Budapest, 1934. 126.

56 Uo., 128., 131–132.

Szinyei Merse Pálról írt cikkeiben sokkal szigorúbb, mondhatni merevebb álláspontot képvisel az impresszionista terminus használatát tekintve. Ennek kapcsán néhány év múlva heves vita robban ki közte és Lázár Béla között a *Magyar Művészet* hasábjain.[57] Lázár keményen támadta Rózsaffyt, aki a *Gazette des Beaux-Arts*-ban, 1927-ben megjelent cikkében Szinyeit ugyan a „modern festészet egyik előfutáraként" tárgyalta, de a *Majális*t kizárta a plein air festmények köréből, mert műteremben készült. Lázár, szokott hevességével, a festmény plein air voltának tagadásában a mű értékének, jelentőségének lekicsinylését látta, akivel szemben, példái szerint, francia szerzőknek kellett megvédeniük a magyar művész becsületét. Saját korábbi könyvét és külföldi művészettörténészek írásait idézve cáfolja Rózsaffy véleményét. Egyrészt Henri Focillont idézi, aki Manet-val hasonlította össze, összhangot és nem hatást mutatva ki közöttük. Másrészt Louis Réau véleményét citálja, aki a *Majális*t a plein air, az impresszionizmus elődei közé sorolta.[58]

Rózsaffy válaszában kiemelte, hogy Lázár rosszul olvasta és fordította Réau-t, aki Szinyei kapcsán – vele egyetértésben – csak az impresszionizmus fejlődéstörténetéhez való hozzájárulásról beszélt, s nem arról, hogy a *Majális* plein air festmény lenne.[59] Érvelésében Szinyei festményét szembeállítja Claude Monet érett impresszionista munkáival, illetve Ferenczy Károly *Napsütötte délelőtt* és *Márciusi est* című festményeivel.

A vitához hozzászólt Farkas Zoltán is a *Nyugat*ban. Egyetértett azzal, hogy a *Majális* nem impresszionista festmény, de nem fogadta el Rózsaffy plein air meghatározását, mely szerint plein air festmény csakis a szabadban készülhet. Farkas úgy látta, hogy bár a *Majális* gondosan megkomponált felépítésű, s nem szabadban festett kép, mégis a fény átalakító, módosító hatásait mutatja, tehát a plein air körébe sorolható.[60]

A kritikák feltételezhetően nem hagyták nyugodni Rózsaffyt és a következő évben, a fogalmak tisztázása céljából és a vita lezárásaként tanulmányt írt, melyben továbbra is ragaszkodott korábbi, egyrészt a plein air fogalmát rendkívül mereven kezelő, másrészt a plein air és az impresszionista festészet jellemzőit összemosó meghatározásához, mely szerint egyedül a szabadban való festés ténye választja el a régi és új festésmód képviselőit.[61] A *Majális*t, Meller Simon tanulmányának érvrendszerét is felhasználva, „képzeletből", „benső festői elgondolásból" született műnek tartja,

[57] Az 1935-ös vitát megelőzte Rózsaffy Lázár Béla 1911-ben megjelent Szinyei könyvéről (Lázár, Béla von: *Paul Merse von Szinyei.* Leipzig, 1911.) írt kritikája.

[58] Lázár Béla: Szinyei müncheni évei (ismeretlen levelek alapján). *Magyar Művészet*, 11. 1935. 82–87., 103–113., 131–132.

[59] Rózsaffy Dezső: A „Majális" kérdéséhez. *Magyar Művészet*, 11. 1935. 252–253.; Lázár Béla: A Majális kérdéséhez. [válasz Rózsaffy Dezsőnek] *Magyar Művészet*, 11. 1935. 317–318.

[60] Farkas Zoltán: Vita a Majális körül. *Nyugat*, 19. 1936. I.: 398–399.

[61] Megjegyzésként fűzném hozzá, hogy a plein airt és az impresszionizmust előkészítő barbizoni iskola kiemelkedő képviselői, mindenekelőtt Charles-François Daubigny, már számos kiemelkedő tájképüket a szabadban festették.

mely kiegyensúlyozott kompozíciójával távol áll az impresszionista festmények, így Monet képeinek szándékolt esetlegességeitől.[62] Festése idején Courbet *Kőtörők* című festménye tájképi hátterének (a pázsit kékes árnyékfoltjaink) a példája lebegett Szinyei szeme előtt.[63] Ferenczy Károly *Ábrahám áldozata* című munkája szintén ellenpéldaként szerepel, amelyen az impresszionista témakörtől merőben eltérő bibliai témaválasztással szemben is érvényesülnek a szabadban való festés következményei, szétzilálva a korábban elképzelt kompozíciót.

Meller Simonnal egyetért abban is, hogy Szinyei a francia mesterektől eltérő úton (Böcklin hatására) jutott el a „színek világos ragyogásához".[64] Meller szerint „amit a párizsi impresszionizmus művészei keresnek, azt naiv merészséggel egy csapással megvalósítja. Az első magyar festmény, amely az európai festészet fejlődését eléri."[65] Rózsaffy, hogy megvédje értékelésének Lázár által kritizált pontjait, kiemeli a *Majális*t a festészeti fejlődés menetéből, s görcsösen ragaszkodva kezdeti állításához, se impresszionista, se plein air képnek, hanem „többnek" tartja: „több mint impresszionista festmény és nem szorítható semmiféle kategóriába" – írja.[66] Végül kijelenti, hogy bár a *Majális* közel áll az impresszionizmushoz, de „azt már születése pillanatában túlhaladta", hogy pontosan miben, azt nem tudjuk meg a Rózsaffy korábbi tanulmányaitól eltérően üres dagályosságba fúló cikkből.[67]

Rózsaffy szakkifejezésekkel, meghatározásokkal vívott csatája ugyan kudarccal végződött, de a *Majális* „másságának" felismerése később is vitákat keltett, s egyre árnyaltabb megfogalmazásokhoz vezetett. A legtöbben, Rózsaffy pedantériájával szemben, nem ragaszkodtak a szabadban való festéshez, mint feltételhez. Végvári Lajos némi túlzással azt állította, ha a mester nem árulta volna el, hogy a *Majális*t műteremben majd egy évig festette, fel sem merült volna, hogy nem plein air alkotás.[68] Ennek ellenére a *Majális*ban nem kezdetet látott, hanem egy klasszikus témakör, az árkádia-festészet lezárását. A festmény „több a plein airnél, par excellence impresszionisztikus élménye a látványnak", amelyben az atmoszférafestés és a klasszikus kompozíció szerencsésen ötvöződik – írta Bernáth Mária.[69] Szinyei Merse Anna szerint 1868–1869-ben festett vázlataiban már felfedezte az impresszionizmushoz vezető utat, de a *Majális* „remegő fényfestése" eltér az impresszionistákétól.[70]

---

62 Meller Simon: Szinyei Merse Pál élete és művei. 1845–1934. *Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei*, 7. 1931–1934, Budapest, 1935. 87–97.

63 Uo., 88.

64 Uo., 91–92.

65 Uo., 97.

66 Rózsaffy Dezső: Az impresszionizmus és a „Majális". *Magyar Művészet*, 12. 1936. 100.

67 Uo., 104.

68 Végvári Lajos: *Szinyei Merse Pál 1845–1920*. Budapest, 1986. 49., 51–54., 60–62.

69 Bernáth Mária: *Szinyei Merse Pál*. Budapest, 1981. 9.

70 *W nurcie impresjonizmu : malarstvo węgierskie w latach 1870–1920. Wystawa ze zbiorów Węgierskiej Galerii Narodowej. / In the impressionist current. / Az impresszionizmus sodrában.* Kurator wystawy: Anna Szinyei Merse, Zsuzsanna Bakó. Kraków, 2000. 47.

Rózsaffy az új festőgenerációból Rippl-Rónai Józsefet is nagyra értékelte, s azok közé tartozott, akik Pont-Aven-i utazását festészeti fordulópontnak tartották. Az *Ágyban fekvő nőt* a „fauve" mozgalom előfutáraként írta le, elsőként sorolva Rippl-Rónait a szecesszión és posztimpresszionizmuson túllépők közé. Úgy látta, hogy az impresszionisták és nabi mesterek felszabadító hatást gyakoroltak művészetére, sőt az általa legnagyobbnak tartott Puvis de Chavannes műveihez hasonlította *Aristide Maillol portréját* (1899).[71]

IGAZGATÓŐR ÉS KIÁLLÍTÁSSZERVEZŐ

Már említett múzeumi tevékenysége során a Szépművészeti Múzeum igazgatóőrként is jelentős tevékenységet végzett. Részt vett a vidéki múzeumok fejlesztésében, mely Wlassics Gyula kultúrpolitikájának egyik kiemelt célja volt. Bővítették a kolozsvári múzeum anyagát, *Útmutató*ja Rózsaffy művészettörténeti bevezetésével jelent meg.[72] A marosvásárhelyi Ferenc József Közművelődési Ház számára is ő válogatta ki azokat a műveket, melyeket a Szépművészeti Múzeum tartós kölcsönzésre átadott, s máig meghatározzák a képtár karakterét. A lebonyolításra és a kiállítás megrendezésére is felkérték.[73]

Elöl járt a francia-magyar kapcsolatok ápolásában, fejlesztésében. A már említett, kiemelkedő francia művészettörténészekkel Rózsaffy tartotta a kapcsolatot. 1928 augusztusában például a Sorbonne egyetem hallgatóit vezette a Szépművészeti Múzeumban.[74] 1931 októberében Louis Réau magyarországi, társadalmi eseménnyé szélesedő látogatását szervezte meg.[75]

A modern képtár átrendezése című kéziratából, melyben a Szépművészeti Múzeum és a Műcsarnok együttesét a berlini „múzeum szigethez" hasonlítja, megismerhetjük múzeologiai koncepcióját és művészettörténeti preferenciáit.[76] Az

---

71 Rózsaffy, Dezső: *Un peintre hongrois postimpressionniste. Joseph Rippl-Rónai (1861–1927).* MTA MKI, Adattár, ltsz. MDK-C.-I.-13/130. 2., 5.

72 *Útmutató az Erdélyi Nemzeti Múzeum képtárában.* Művészettörténeti bevezetéssel ellátta: Rózsaffy Dezső, összeállította: Merész Gyula. Kolozsvár, 1913.; Murádin Jenő: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület képtára. *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményei*. Kolozsvár, 2009. 272-275.

73 Szücs György: Múzeum, képtár, történelem. *Határtalanul – a Kárpát medence múzeumai Maros Megyei Múzeum. Bernády-gyűjtemény.* Szerk. Sütő Csaba, Szücs György, Simon Endre. Szentendre, 2007. 22–29., 30–31.

74 A *Nemzeti Újság* 1928. augusztus 12. 38. fotóján látható a francia egyetemistákkal.

75 Louis Réau 1931. októberi magyarországi tartózkodásáról szóló dokumentumokat, például egy interjút ld.: MTA MKI, Adattár, ltsz.: MDK-C-I-13/108.; Louis Réau látogatásáról számos fotódokumentum maradt fenn a család tulajdonában, melyeken a Francia Történelmi Társaság elnöke és Rózsaffy látható báró Herczog Mórék teadélutánján, a Fészek Klubban és a Francia Követségen rendezett fogadáson, kiemelkedő közéleti személyiségek társaságában.

76 Rózsaffy Dezső: *A Modern Képtár átrendezése*. 1935. szeptember 2. MTA MKI, Adattár, ltsz.: MDK-C-I-13/132. 2.

Asztaltársaság. Baloldalon áll Rózsaffy, mellette lánya Rózsaffy Lucie, az asztal bal szélénél felesége, jobboldalt Vaszary János és felesége, mögötte Szőnyi István.

általa legjelentősebbnek látott magyar festményeket, a Louvre Salon Carrée-ja mintájára, egy teremben szerette volna bemutatni. A legjobbak közé sorolta Benczúr Gyula *Vajk megkeresztelését*, *Trefort portréját*, Szinyei Merse Pál *Majális* és *Lilaruhás nő* című festményeit, Munkácsy Mihály *Siralomház*ának első változatát, *Haynald arcképét* és egyik virágcsendéletét, Madarász Viktor Thierry-ről, Barabásnak a fiatal Lisztről készült portréit, László Fülöp *Rampolláját, XIII. Leó képmását*, Paál László, Mészöly egy-egy tájképét, valamint Deák-Ébner és Karlovszky Bertalan egy-egy művét.

A harmincas évek elején őstehetségekkel is foglalkozott, Káplár Miklós (1886–1935) hortobágyi festőt tanácsaival segítette.[77] Számos magyar és nemzetközi kiállítást szervezett, például a *Paál László Társaság* jubiláris kiállítását (Nemzeti Szalon, 1934) és *A francia avant-garde művészek kiállítását* (Nemzeti Szalon, 1929 március). Az utóbbi katalógus-előszavában röviden felvázolta a francia-magyar kapcsolatok történetét. Franciás orientációjához híven vallotta, hogy Párizs a művészetben megteremtette az „európai nemzetek közösségét", s hatása mind a régi, mind az új magyar festészetben is érezhető.[78]

Többször is visszatért Franciaországba, 1919-es jegyzetfüzetében olyan festők neveit (Paul Cézanne, Georges Seurat, Amédée J. Ozenfant, Raymond Duchamp-Villon stb.) is megtaláljuk, akik kívül estek érdeklődési körén.[79] 1929-ben Cézanne mellett

[77] Káplár Miklós 1930 és 1934 között Rózsaffynak írt levelei a MNG Adattárában találhatók. Ltsz. 19751/1977.

[78] A francia-magyar kapcsolatok ápolásáért megkapta a francia becsületrend tiszti keresztjét.

[79] Itt szeretném megköszönni Granasztói Olgának, hogy mind az életrajzi adatok kiegészítésével, mind a család tulajdonában lévő dokumentumok összegyűjtésével munkámhoz oly sok segítséget nyújtott.

Henri Matisse művészetében látta megtestesülni a „progresszív művészetet", Matisse hatása festményein is érezhető.[80]

A „vasárnapi festők" művei sem kerülték el a figyelmét, de a kubizmus, a futurizmus és az expresszionizmus mesterei már távol álltak tőle (jóllehet, mint ez leveleiből kiderül, ismerte Goncsarova kubo-futurista műveit is). A *Nyolcak* bemutatkozása sem nyerte el a tetszését. Az említett, 1929-es cikkében Picasso új festményeiről is írt, de csupán „szellemes furcsaság(ot), groteszk és ötletes játék(ot)" látott bennük.[81]

NAGYBÁNYÁTÓL MATISSE-IG

Az adott keretekbe nem fér bele festői munkásságának részletes bemutatása, amely teljes összhangot mutat írásaival. A „természetkövetők", a formai egység- és harmónia-keresők táborába tartozott, képeit a látvány realista megközelítése és dekoratív összefogottság jellemzi. Korai munkáin a szecesszió erős hatása figyelhető meg, s dekoratív, üvegfestményt idéző kompozíciókat is készített.[82] Elsősorban csendéleteket, portrékat és tájképeket festett. Réti István szerint festészetét nagybányaias „bensőségkultusz" jellemzi.[83] Számos kiállításon mutatkozott be, 1900-tól a Nemzeti Szalonban, a Művészházban, ez utóbbiban 1910-ben gyűjteményes kiállítása volt. Párizsban, 1906 és 1909 között minden évben kiállított a Salon d'Automne-ban, 1908-ban a Cercle International des Arts kiállításán szerepelt. 1912-ben Nagybányán volt látható néhány munkája, 1920-ban feleségével, Olgával együtt jelentős kollekcióval szerepelt a Nemzeti Szalon csoportkiállításán.[84] Díszlettervezéssel is foglalkozott, például részt vett a Vitéz László Bábszínház, a Szivárvány Színház munkájában.[85]

1933-ban a Fränkel Szalonban rendezték meg második gyűjteményes kiállítását.[86] Ismert festményei nagy része nyugodt, kiegyensúlyozott szerkezetre épülő, bensőséges hangulatú csendélet, portré, enteriőr és tájkép. François Gachot szerint Rózsaffy festészete 1930 és 1937 között megújult. Mind a megújulást, mind az akt téma megjelenését, joggal, Matisse hatásának tulajdonítja.[87] Rózsaffy aktjai színes ágytakarón, mintás faliszőnyeg előtt, párnák között nyúlnak el.[88] Matisse olyan munkáit

80 Rózsaffy Dezső: Párisi művészet. *Magyar Művészet*, 5. 1929. 610.

81 Uo., 618.

82 *Kompozíció macskával*. Tempera, tus, karton, 550 x 607 mm, j. j. l.: R. D. MNG, ltsz.: F. 73.547; *Kompozíció kakassal*. Tempera, tus, karton, 540 x 624 mm, j. j. l.: R. D. MNG, ltsz.: F. 73.548.

83 Réti István: Három festő meg egy szobrász kiállítása az Ernstnél. *Az Est*, 1939. április 23. 12.

84 Nemzeti Szalon csoportkiállítás, 1920. március-április, kat. sz.: 100-215, kat. sz.: 215-293. 8-15.

85 MTA MKI, Adattár, ltsz.: MDK-C-I/13/154-159.

86 1939-ben az Ernst Múzeum rendezte meg Rózsaffy emlékkiállítását is.

87 François Gachot: L'exposition rétrospective des oeuvres de Didier Rózsaffy. *Nouvelle Revue de Hongrie*, 32. 1939. 473.

88 *Fekvő női akt*. Olaj, vászon, 46 x 56 cm, j. b. f.: Rózsaffy. Hátoldal: *Bencés barát*. MNG, ltsz.: L.V. 80.29.; *Fekvő női akt*. Olaj, vászon, 98 x 70 cm, j. n. MNG, ltsz.: L.V.80.26.; *Fekvő női akt*. Olaj, vászon, 65 x 38 cm, j. n. MNG, ltsz.: L. V. 80.23. A Magyar Nemzeti Galéria Grafikai osztályán, illetve

idézik emlékezetbe, mint a *Magnóliás odaliszk*, vagy a *Hátakt*, a képkivágat, az elrendezés és főként finom dekorativitásuk hatással lehetett Rózsaffyra.[89]

Rózsaffyt kortársai többsége „finomlelkű esztétának" látta, de ennél sokkal több volt, számos véleményét, alapkutatásának eredményét használja, idézi a legújabb szakirodalom.[90] Még akkor is, ha ízlése, empátiája csak az impresszionizmusig és a belőle közvetlenül kiágazó festői életművek értékeléséig terjedt. A magyar festészet nagymestereinek külföldön való megismertetésében, népszerűsítésében jelentős szerepet játszott. Számos kiváló ötlete, kezdeményezése maradt kéziratos formában, köztük egy a magyar művészet történetét 1850-től 1932-ig bemutató gyűjtése, melyhez a franciás tendenciák és ízlés érvényesülését reprezentáló, többnyire közvetlenül a művészektől kapott fotóanyag tartozik. Kiadása esetén a magyar művészet új szempontú, számos kevésbé ismert, de jelentős művet reflektorfénybe állító összefoglalását ismerhetnénk meg.[91]

RÓZSAFFY DEZSŐ PÁLYAKÉPE

Rózsaffy Dezső (Budapest 1877. július 23. – Budapest 1937. november 19.), művészettörténész, festő. Édesapja: Rózsaffy Alajos; édesanyja: Burger Malvin. Kezdetben művészeti pályára készült. Az 1895–1896-os tanévben az Iparművészeti Iskolát látogatta, 1897-től a müncheni egyetemen, 1899-től Hollósynál, Nagybányán tanult, majd Szolnokon dolgozott. A szolnoki telep tagja, 1903-ban részt vett a művésztelep első kiállításán. Ezzel párhuzamosan művészettörténetet tanult, s melléktantárgyként felvette az archeológiát és a magyar irodalomtörténet szakot. 1901-ben szerzett doktori oklevelet *Rubens és Rembrandt* című disszertációjával Pasteiner Gyulánál. 1902-ben beiratkozott a párizsi Julian Akadémiára, de csak néhány hónapig tanult itt. Majd tíz évet töltött külföldön, Münchenben, Bécsben és főként Párizsban tartózkodott hosszabb ideig, az utóbbi helyen hét évig élt. Párizsban folytatta a festői pályát, a *Grande Revue* rajzolója volt, 1906-tól kiállított a Salon d'Automne tárlatain, de már 1902 körül eldöntötte, hogy művészetkritikusként fog dolgozni. Külföldi tartózkodása alatt Koronghi Lippich Elektől kért tanácsokat, vele osztotta meg élményeit. Jó kapcsolatokat alakított ki számos francia festővel és művészettörténésszel, így Charles Cottet-vel, Léonce Bénédite-tel és Loius Réau-val. Párizsban megnősült, Olga Goncsarova (Gontcharoff Lempiczky) festőnövendéket vette feleségül. Művészettörténészi érdeklődése megegyezett festői ízlésével, többek között Hollósy Simonról, Ferenczy Károlyról és a szolnokiakról írt jelentős tanulmányokat. Párizs-

magángyűjteményben lévő akt-tanulmányai is részben ebben az időben születettek.

89 Henri Matisse: *Magnóliás odaliszk*, 1924. Olaj, vászon, 65 x 81 cm New York, magántulajdon. *Hátakt*, 1928. Olaj, vászon, 66 x 92 cm, ismeretlen helyen.

90 Réti 1939. i. m. 12.

91 Rózsaffy Dezső: *Les Arts Plastiques en Hongrie de 1850 à 1932*. Ltsz.: MDK-C-I-13/192-318. A kötet kapcsán a művészekhez 1930-ban és 1931-ben írt levelei és a francia kiadóval (Pierre Vorms) való levelezésének egy része is fennmaradt.

Nagybányán, 1899 nyár. Leghátul, a középtől jobbra Rózsaffy Dezső.

ban az impresszionisták és utódaik vonzották, róluk írt riportokat, tanulmányokat, de a művészeti élet vezető mesterének Puvis de Chavannes-t tartotta. 1906-tól foglalkoztatta August von Pettenkofen művészete, 1909-ben kiállítást rendezett műveiből. 1910-ben hazatért, s 1914-ig Gödöllőn lakott. A gödöllői művésztelep tagjaihoz hasonlóan teozófus volt, 1912-től 1915-ig a *Teozófiá*t, a Magyar Teozófiai Társulat folyóiratát szerkesztette. 1911-től *Az Újság* műkritikusaként dolgozott. 1912-től élete végéig a Szépművészeti Múzeum könyvtárának és modern szoborosztályának vezetője volt, de a múzeum adattári gyűjteményét is vezette. Bár nem vállalt szerepet a Tanácsköztársaság alatt, néhány évig mellőzték. Számtalan népszerűsítő előadást tartott, cikkeket, tanulmányokat írt magyar és francia folyóiratokba, szaklapokba, többek között a *Magyar Hírlap*ba, a *Nouvelle Revue de Hongrie*-ba, a *Nyugat*ba, a *Művészet*be, a *Magyar Művészet*be és a *Szépművészeti Múzeum Évkönyvei*be. A *Gazette des Beaux-Arts*-ban kiemelkedő magyar művészekről, Munkácsy Mihályról, Szinyei Merse Pálról, Ferenczy Istvánról, Zichy Mihályról jelentetett meg tanulmányokat. Nevéhez köthetjük Mednyánszky László naplójának első kiadási kísérletét. Egyidejűleg foglalkozott az európai festészet nagymestereivel és a legjelentősebb magyar festőkkel. Kiemelkedő szerepet játszott a magyar művészet franciaországi népszerűsítésében, a francia–magyar kapcsolatok fejlesztésében. Neki köszönhető, hogy az 1905-ben induló André Michel-féle összefoglalóban a magyar művészet is jelentős helyet kapott. A kötetbe olyan ismert francia művészettörténészek írtak, mint Louis Réau és Henri Focillon. 1935-ben a *Gazette des Beaux-Arts*-ban megjelent Szinyei tanulmányának konklúzióját többen is megkérdőjelezték, a vitázók érveiket a *Magyar Művészet*ben és a *Nyugat*ban jelentették meg. Rózsaffy haláláig publikált, festett és kiállításokat rendezett, melyek közül kiemelkedik a francia avantgárd művészek 1929-es, Nemzeti Szalon-beli tárlata. 1901-től rendszeresen kiállított Budapesten (Műcsarnok, Nemzeti Szalon, Ernst Múzeum, Fränkel

Szalon), 1920-ban, 1922-ben és 1928-ban kollektív kiállítása volt. Festészeti munkássága zömét csendéletek, portrék és tájképek alkotják. 1930 és 1937 között festészete megújult, Henri Matisse hatására aktokat festett. A Paál László és a Szinyei Merse Pál Társaság tagja volt. 1930-ban a Becsületrend lovagja lett. Mind festészetében, mind művészettörténeti ízlésében hű maradt a francia impresszionizmushoz és az abból kinövő irányokhoz, a magyarok közül a nagybányai és szolnoki festészethez. Budapesten hunyt el tüdővérzésben.

RÓZSAFFY DEZSŐ FONTOSABB ÍRÁSAI

1901–1912 között írt hírlapi cikkeinek bő válogatása: *„Az utak elváltak". A magyar képzőművészet új utakat kereső törekvéseinek sajtóvisszhangja. Szöveggyűjtemény.* I–III. 1901–1912. Gyűjtötte, válogatta, szerkesztette, a névmutatót készítette és bev.: Tímár Árpád. Budapest – Pécs, 2009.; *Rubens és Rembrandt. Tanulmány*. Budapest, 1901.; Látogatásom Claude Monetnál. *Művészet*, 7. 1908. 306–316.; Művészeti jegyzetek. Van Gogh. Páris, február 19. *Magyar Hírlap*, 1908. február 23. 14. [újraközölve: *Van Gogh Budapesten*. Kiállítás a Szépművészeti Múzeumban, Budapest, 2006. Szerk. Geskó Judit, munkatársa Gosztonyi Ferenc. Szövegeket összegyűjt. Tímár Árpád. Budapest, 2006. 126., 135., 138., 139., 144–145., 157.]; *A Művészház (IV., Váczi-utcza 9.) harmadik csoportos kiállítása*. II. A kiállítást szervezte és rend. Rózsa Miklós. Budapest, 1910. 8–9.; *Pettenkofen Ágost művészete*. Felolvasta a Nemzeti Szalonban 1909. évi december hó 16-án. Szolnok, 1910.; *Orsz. Magyar Képzőművészeti Társulat tavaszi kiállítás*. Budapest, Műcsarnok. 1912. 45., 62., 65., 78., 92., 164.; *Útmutató az Erdélyi Nemzeti Múzeum képtárában*. Bev. Rózsaffy Dezső. Összeáll. Merész Gyula. Kolozsvár, 1913.; Fabriczy Kornél dolgozatai. In: Berzeviczy Albert: *Fabriczy Kornél tiszt. tag emlékezete*. (Felolvasta a M. T. Akadémia 1914. okt. 5-én tartott ülésén). Budapest, 1914. 17–41. (A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek, XVII. 1.) [Bibliográfia]; *Fabriczy Kornél kisebb dolgozatai*. Berzeviczy Albert bevezetésével. Ford. Rózsaffy Dezső, átnézte Éber László. Budapest, 1915. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Vállalata, ÚF. 30.); *Gáspár Miklós, Holló Alajos, Rózsaffy Dezső és R.-né Gontcharoff Olga gyűjteményeiből rendezett csoportkiállítás*. [Budapest], Nemzeti Szalon, 1920. 8–12. no 100–214.; Ingres „Oedipus"-a és a British-Museum Meidias Hydrája. *Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei*, 2. 1919–1920. Budapest, 1920. 57–66.; Schwindt Károly. Egy biedermeierkori magyar festő. *A Műbarát*, 1. 1921. 49–50.; Emlékezés Ferenczy Károlyra és Nagybányára. *A Műbarát*, 2. 1922. 40–44.; Hollósy Simon és iskolája. (Emlékezések és levelek.) *A Műbarát*, 2. 1922. 169–179.; A párisi Bonnat-gyűjtemény egyik rajza és a Szépművészeti Múzeum Beltraffio [sic! Boltraffio] Madonnája. *Ars Una*, 1. 1924. 248.; Két ismeretlen Munkácsy-festmény. *Magyar Művészet*, 1. 1925. 40–43.; Gautier, Théophile: *Zichy*. Ford. és bev. Rózsaffy Dezső. Budapest, 1927. (Magyar művészeti könyvtár, 13–14.); Ligeti Pál: Új pantheon felé. *Magyar Művészet*, 2. 1926. 421–422.; Külföldi művészek Szolnokon – Szolnoki festők a Szépművészeti Múzeumban. In: *Szolnok a művészetben. Emlékkönyv a*

Szolnoki Művésztelep huszonötéves jubileumára. Szerk. ifj. Gonda Béla. Szolnok, 1927. 13–19., 80–82.; La peinture hongroise au XIXe siècle Michel Munkácsy (1844–1900). *Gazette des Beaux-Arts,* Paris, 69e A. 5e période 15. 1927. no 776. 229–240. Szolnok jelentősége a magyar művészetben. *Magyar Művészet*, 3. 1927. 607–611.; *Csoportkiállítás. Bernáth Aurél, Bertalan Albert, Feszty Masa, Nagy Sándor, Rózsaffy Dezső, Simon György János és Zilzer Gyula festőművészek*. A kiállítást rend. Ernst Lajos, Lázár Béla. Bev. Lázár Béla. Budapest, 1928. 4., 11., 42–55. tételek (Az Ernst-Múzeum kiállításai, XCIX/a.); Un précurseur de la peinture moderne en Hongrie. Paul Merse de Szinyei (1845–1919). *Gazette des Beaux-Arts*, Paris, 69e A. 5e période 16. 1927. no. 779. 87–98.; Le centenaire du peintre-illustrateur hongrois Michel Zichy (1827–1909 [sic!1906]). *Gazette des Beaux-Arts*, Paris, 70e A. 5e période 18, 1928, 789. 75-87.; Charles Ferenczy (1862–1917) et l'École de Nagybánya en Hongrie. *Gazette des Beaux-Arts*, Paris, 70e A. 5e période 18. 1928. no 790. 197–212.; Zichy Mihály, a rajzmester. (A művész három ismeretlen leveléhez). *A Műgyűjtő*, 2. 1928. 45–48.; Giorgione. Szépművészeti Múzeumunk képei és az újabb kutatás. *A Műgyűjtő*, 2. 1928. 73–77.; Dr. Sumári József gyűjteménye. *A Műgyűjtő*, 2. 1928. 318–324.; Louis Réau legújabb könyvéről. „Histoire de l'expansion de l'art français. Belgique et Hollande, Suisse, Allemagne et Autriche, Bojeme et Hongrie." Paris, 1928. *Magyar Művészet*, 4. 1928. 658–660.; La nouvelle Galerie Hongroise au Musée des Beaux-Arts de Budapest. / The New Hungarian Gallery in the Museum of Fine Arts at Budapest. *Mouseion*, 3. 1929. 270–273., 330.; *A francia avant-garde művészek kiállításának katalógusa.* Rend. és előszó Rózsaffy Dezső. Budapest, Nemzeti Szalon, 1929.; *Paál László Társaság III-ik kiállításának katalógusa*, *Nemzeti Szalon*. [Bev.] Rózsaffy Dezső. Budapest, 1929. 12–13., 138–147. tétel; Giorgone, a tájképfestő. *Magyar Művészet*, 5. 1929. 328–331.; Párisi művészet. *Magyar Művészet*, 5. 1929. 610–618.; Louis Réau a magyar művészetről. *Magyar Művészet*, 6. 1930. 297–300.; Deux tableaux de Charles Le Brun à Budapest. *A Műgyűjtő*, 5. 1931. 34–36.; Die Neue ungarische Galerie im Museum der bildenden Künste in Budapest. *Österreichische Kunst*, 3, 1932, 7. 3–7.; *Páris Ila és Rózsaffy Dezső kiállítása a Szépművészeti Kiállítások helyiségeiben*. Budapest, 1933. 4. (Szépművészeti kiállítások magyar mesterek műveiből) [Budapest, IV. Mária Valéria u. 8. későbbi Fränkel Szalon, 1933. január 6.–18.] 20–60. tétel; Az igazi Munkácsy. / Le vrai Munkácsy. *Petrovics Elek emlékkönyv. Hommage à Alexis Petrovics*. Budapest, 1934. 123–132., 221–227. [újraközölve: *Munkácsy-olvasókönyv*. Szöveget közreadja Markója Csilla, Bardoly István. Rózsaffy jegyzeteit kiegészítette Markója Csilla. *Enigm*a, 12. 2005. 43–44., 212–224.]; *Paál László Társaság jubiláris kiállításának katalógusa*. A kiállítást rend. Rózsaffy Dezső, [bev.] Lázár Béla. Budapest, Nemzeti Szalon, 1934. [16.] [1934. november 10.–26.] 101–106. tétel; A „Majális" kérdéséhez. [Lázár Béla tanulmányáról] *Magyar Művészet*, 11. 1935. 252–253.; Jegyzetek a Szépművészeti Múzeum Van der Heyden-csendéletéhez. / Notizen zu van der Heyden's Stilleben im Museum der Bildenden Künste. *Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei*, 7. 1931–1934. Budapest, 1935. 165–171., 216–217.; *Munkácsy Mihály*. Budapest, 1936. (Vetítettképes ismeretterjesztő előadások, I. sorozat,

8.); Az impresszionizmus és a „Majális”. *Magyar Művészet*, 12. 1936. 97–104.; Három új Munkácsy-festmény a Szépművészeti Múzeum tulajdonában. *Magyar Művészet*, 12. 1936. 341–343.; Vita a „Majális” körül. *Nyugat*, 29, 1936, 6. 483–484. [Válasz Farkas Zoltán: Vita a Majális körül. *Nyugat*, 29, 1936, 5. 398–399. cikkére]; *Ernst-kiállítások. I. Rózsaffy Dezső festőművész emlékkiállítása. II. Szüle Péter, Duray Tibor festőművészek, Marosán László szobrászművész*. [Rend. és bev. Rózsaffy Dezső képeihez] Petrovics Elek. Budapest, 1939. 7–8. [1939. április 23.–május 7.]

RÓZSAFFY DEZSŐRŐL SZÓLÓ MÉLTATÁSOK

In memoriam... Rózsaffy Dezső. *Magyar Iparművészet*, 40, 1937. 256.; In memoriam... Rózsaffy Dezső. *Művészet*, 2. 1937. 151.; Meghalt Rózsaffy Dezső. *Ujság*, 1937. november 20. 8.; Hétfőn temetik Rózsaffy Dezsőt, a Szépművészeti Múzeum igazgató őrét. *Az Est*, 28, 1937. november 21. 4.; Farkas Zoltán: Rózsaffy Dezső dr. *Magyar Művészet*, 14. 1938. 31–32. Gachot, François: L’exposition rétrospective des śuvres de Didier Rózsaffy. *Nouvelle Revue de Hongrie*, 60. 1939. 472–473.; Réau, Louis: Un peintre hongrois de culture française: Didier Rozsaffy. *Beaux-Arts, Chronique des Arts et de la Curiosité, Le Journal des Arts*, Paris, 76, 1939. mai 12. 332. 4.; Vayer Lajos: Rózsaffy Dezső (1877–1938). *Művészettörténeti Értesítő*, 27. 1978. 84–86.; Granasztói Pál: *Vallomás és búcsú*. Vál., bev. Granasztói Olga. Budapest, 2007. 27–38.; Granasztói Olga: Anyák és lányok. Egy nihilista nő újrafelfedezésének története. *Holmi*, 21. 2009. 1021–1034. – MÉL II.: 544.; ÚMÉL V.: 844–845.

Összeállította: Illés Eszter és Gellér Katalin